

UNITÁRIUS KÉRDÉS HÓDMEZŐVÁSÁRHELYT.

A hódmezővásárhelyi több mint 30,000 lelket számláló ref. egyházból közelebről néhányan az unitárius vallásra tértek át. Ezzel csaknem egyidőben került a hódmezővásárhelyi törvényhatóság közgyűlése eleibe Derzsi Károly budapesti lelkészünknek, ki egyszersmind hódmezővásárhelyi fiók egyházközségünknek is lelkésze egy kérvénye, melyben a község felső leányiskola nagy termének egy hónapban egyszer unitárius isteni tiszteletet tarthatására leendő átengedéseért folyamodott. Az előbb említett áttérések-é, vagy az utóbbi kérvény, avagy végre a kettőnek véletlen összetalálkozása okozta-e? elég hogy a kérdés oly nagy port vert fel, mintha valamely végveszély fenyegetné a magyar alföld egyik derék városát. Még a „Protestáns egyházi és iskolai lap“, e kiválóan liberalis irányu szaklap is, f. é. 5-ik számában „Az unitáriusok Hódmezővásárhelyt“ czim alatt ez ügygyel kapcsolatban egy egész cikket hoz, melyet írója eme sorokkal vezet be: „Sötét felhők tornyosulnak Hódmezővásárhely egyházi életének égboltozatán. Valóságos vallásháború van kitörőben a reformatusság és az unitarizmus közt.“

Mielőtt e kérdést illetőleg megjegyzéseinket megtennők, a dolog tisztább megérthetése végett, szükségesnek látjuk egy pár lapnak ide vonatkozó tudósításait egész terjedelmökben közölni. A „Vásárhely és Vidéke“ czimű Hódmezővásárhelyt megjelenő helyi érdekű társadalmi és szépirodalmi hetilap f. évi 4-ik számának vezércikkében „Az unitárius ügy a törvényhatósági közgyűlés előtt“ czim alatt a szóban levő kérvény tárgyalásáról ezeket írja:

Évek óta nem volt oly népes és zajos közgyűlésünk, mint a f. hó 22-ki, midőn a helybeli unitárius egyház kérvénye tárgyalatott. Úgy a képviselők, mint a hallgatóság zsufolásig megtölték a nagy termet, sőt az utóbbiak nagy része, be sem férvé, a folyósókon és az udvaron képeztek nagy csoportokat. Rónay Lajos főispán ur felhívására Derzsi Károly budapesti unitárius lelkésznek (ki a helybeli unitárius egyháznak is lelkésze) kérvénye egész terjedelmében felolvasatott. A kérvény röviden, de behatóan ismertette az unitárius vallást, elmondván, hogy az unitárius hit alapdogmája az egy Isten hívése és imádása, Krisztusnak mint embernek tanait pedig evangéliumi szeretettel követik szívökben. Ezen, államilag is elismert és bevett vallásfelekezet nevében kéri nevezett lelkész ur a törvényhatósági közgyűlést, hogy a községi felső leányiskola nagy termét egy hónapban egyszer, egy vasárnapon, s akkor is csak egy rövid órára unitárius isteni tisztelet tarthatása céljából engedje át. Felhossa, hogy vannak Erdélyben unitárius egyházak, melyekben a reformátusok állandóan tartják isteni tiszteletöket. Végezetül reményét fejezi ki a lelkész ur, hogy Hódmező-Vásárhely mélyen tisztelt törvényhatósága kész meghallgatni a fentebbi kérelmet, s megadja az alkalmat arra, hogy a községi felső leányiskola termében tartandó unitárius isteni tiszteleteken Vásárhely város unitárius polgárai hitük és meggyőződésük szerint gyakorolhassák vallásos erkölcsiségöket.

A kérvény felolvasását mély csend követte. Végre a főispán ur felhívása után szót emelt Kovács József képviselő ur, s ajánlta, hogy miután az unitárius

istentisztelet vasárnapon tartatik s az iskolai tanítást egyáltalán nem akadályozza; továbbá, mert az unitárius vallás elveit tisztáknak, a józan észszel meg-egyezőknek tartja, kéri, hogy e kérelem egyhangu hozzájárulással, minden további vita nélkül, adassék meg. Több felől liangzó helyeslések után szót emel Draskóczy Lajos evang. lelkész ur, s a kérvényt mereven vissza utasítja, mondván, hogy itt Vásárhelyen nem beköltözött unitáriusok alkottak unitárius egyházat, hanem a többi egyházakból kilépett emberek; beköltözött unitárius e városban csak egyetlen egy ember van, s ez a közöttünk jelen levő képviselő Nagy Tamás ur, a többiek mind áttért unitáriusok; elcsábítgatásokkal hódítják a maguk vallásukra a többi felekezetek tagjait, s ezért a kérvényt határozottan visszautasítja.

Ezután Garzó Imre ur tartott egy szép s a törvényhatóság életében bizonyára maradandó emlékü beszédet. Szerinte a törvényhatóságnak határozottan ki kell mondania, hogy unitárius istentiszteletek tartására a közs. felső leányiskola nagytermét készséggel és örömmel átengedi. Nem is tehet másképen. Az unitárius vallás törvény által szentesített létjoggal bír, melynek erkölcsi nemes iránya van és nem lát semmi különöst abban, ha városunknak némely polgárai e vallás követésével gyakorolják erkölcsi meggyőződésüket. Az mit sem változtat a dolgon, hogy nem beköltöztek, hanem áttértek a helybeli unitáriusok s számuk még kevés; a törvényhatóságot saját tekintélyének megóvása érdekében kéri, hogy a szőnyegen levő kérelmet egyhangu hozzájárulással adja meg.

Garzó Imre ur után Nagy Tamás képviselő ur személyes kérdésben kívánt szólani. Hivatkozva Draskóczy urnak az unitáriusokra mondott kemény szavaira, melyekkel egybefüggőleg őt egyenesen meg is nevezte, kijelenti, hogy az unitárius embernek természetében van a mások meggyőződésének tisztelete. A magyar nemzet örök dicsőségére, magok az unitáriusok mondták ki a világ legelőbb ezeltől 306 esztendővel a lelkiismereti szabadságot s igatták is ezt törvénybe János Zsigmond koronás unitárius magyar király előülése alatt. Soha e törvényt unitárius át nem lépte, s ebből kifolyólag az unitárius senkit sem csellel, sem fondorkodással, sem más erőszakoskodással nem hódít, hanem követi meggyőződését nyíltan, szabadon, s ha valaki vallása után tudakozódik, azt örömet megismerteti másokkal, mint megismerteti ezt minden más felekezetbeli is, s ha mégis létezik áttérés, az egyedül a lelkiismereti meggyőződéseknek kifolyása, ez pedig szent és sérthetetlen, és soha azért senki kérdésre nem vonatott.

Nagy Tamás tetszéssel fogadott beszéde után szót emelt Draskóczy L. kijelentvén, hogy gondolatában sem volt Nagy Tamásra alkalmazni az általa elmondottakat, de hogy igazat beszélt, azt hivatalosan megindítandó vizsgálatok alapján képes be is bizonyítani. Draskóczy felszólalását tovább folytatja Karancsy ref. lelkész ur s a legnagyobb türelmetlenséggel beszél az unitáriusok ellen, mint a kik csak az egyházi adók elől menekülve lesznek unitáriusok. (Nagy zaj. A hallgatóság között nem egy hang kiáltotta: hát e beszéd nem a papi fizetések érdekében van mondva!?) Egyéb okot Karancsy nem tudott az unitáriusok ellen felhozni, mint azt, hogy az isteni tiszteletek alkalmával „félkalmár“ emberek lopózhatnának be az iskolai terembe, s ellopják a felső leányiskola taneszközeit. Ezért kéri, hogy tagadtassék meg a kérelem. Kapott is erre Karancsy ur méltó választ Gosztonyi Sándor urtól, ki az unitáriusok nevében a sértő támadást, mintha az unitáriusok zsványok lennének, visszautasítva, kérte a főispánt, hogy Karancsi urat a törvényhatósági közgyűlésbe nem illő sértő kifejezéseiért utasítsa rendre. Karancsy ur epésen válaszolt: hogy ő nem szokott zsványokkal cimborálni. Főispán ur nyomban szót is emelt s kérte a képviselőket a törvényhatóság tekintélyének fentartása érdekében, hogy tartsák magukat távol a felekezeti szűkkeblűségtől s ne adjanak annak kifejezéseket a teremben. Ezután Gosztonyi Sándor ur folytatólag mondja, hogy a törvényhatóság anyagi segélyben részesít e városban minden felekezetet, hát ugyanakkor megtudná-e nem is az anyagi, hanem az erkölcsi támogatást tagadni az unitárius egyháztól, melynek kérelme semmi áldozatot nem igényel. Maga részéről az emberszeretetet, a humanismus nevében kéri, követeli, hogy a kérelemnek hely adassék.

Szót emeltek most újra Kovács József, Garzó Imre, Nagy Tamás, Gosz-

tonyi Sándor, Goth László, mindannyian a kérelem megadása mellett. Karancsi-Draskóczyék részéről zajosan sürgették a szavazással eldöntést, mire Nagy Sándor főkapitány ur állott fel s óva figyelmeztette a szavazni akarókat, hogy gondolják meg, miszerint ilyen nagyfontosságú kérdést nem lehet egyszerű szavazással keresztül metszeni, mélyreható dologról van itt szó, melynek következményeit nem lehet belátni; nem tudja, hogy azok, a kik most a szavazást sürgetik, egy esztendő múlva hangoztatnák-e oly nagyon, hogy „szavazzunk!“ Erre Draskóczy lelkész ur indulatosan közbevág, hogy ha a kérelem megadatik, akkor itt „nagy vallásháború“ fog kiútni. Következett erre oly zaj, hogy az egyszerre huszan is beszélők közül senkit sem lehetett meghallani. E kínos jelenetnek a főispán ur vetett véget, javaslatba hozván, hogy ne döntsék el most itt e közgyűlésen a kérdés, hanem tétessék át a községi iskolaszékhez, azon hozzáadással, hogy a közs. iskolaszék, ha az unitárius istentisztelet az iskola érdekét nem sérti, az eddigi gyakorlat fentartását határozatilag mondja ki, t. i. hogy mint eddig, ugy ezután is tartassanak a felső leányiskola nagytermében unitárius isteni tiszteletek, az iskolaszéki elnökséghez előleges bejelentés után. Többek azt hozták fel az ajánlat ellen, hogy a most megalakult iskolaszék bizonyára meg fogja tagadni az unitáriusok kérvényét, s így az ismét a közgyűlés elé fogna kerülni, s épen azért netán újra bekövetkező éles viták elkerülésé czéljából ajánlották a közgyűlés érdemleges határozatának kimondását.

Azonban a Karancsi-Draskóczy párt tömegesen követelte az iskolaszékhez való áttételt, hol ők nagy többségben vannak; a főispán ur ily értelemben ki is mondta a végzést. Így tehát megoldatlanul, függőben hagyott e nagy fontosságú kérdés eldöntése. Kíváncsiak vagyunk, mit fog tenni most az iskolaszék, mely eddig, a felső leányiskola termét az unitáriusoknak mindig készséggel átengedte.

A közgyűlés hosszas és beható tárgyalásánál kitűnt, hogy a fentebbi kérvényt az összes felszólaló képviselők kivétel nélkül pártfogolták, s az ellen csak két pap türelmetlenkedett a törvényhatóság tekintélyének nem csekély ártalmára. A hallgatóság benn a teremben és künn a folyosokon rendkívül izgatott volt; tekintélyes ref. emberek kinyilatkoztatták, hogy ha ez így megy, tömegesen térnek át az unitárius vallásra. Szemökre is lobbantotta a két papnak Kovács József képviselő, hogy ők idegenítik el hiveiket eddigi meggyőződésüktől s vallásuktól, magukviselete által.

Pirulva gondolunk rá, hogy Krisztus születése után a 19-ik században, az emberi felvilágosodottság korában, két pap, kik Krisztus tanítása szerint az evangéliumi szeretetnek kellene, hogy apostolai legyenek, ez a két pap a legvasatagabb türelmetlenséget hirdette törvényhatóságunk zöld asztala mellett. De ennek ellenében örömmel jegyezzük fel, hogy törvényhatóságunk tekintélyes és számot tevő tagjai kivétel nélkül az emberszeretnek voltak szószólói. A közhangulat nemes rokonszenve élénk tüntetés volt a felvilágosodottság és vallás-szabadság mellett.

Probus.

Ugyanezen közgyűlésről a „Szege di H ir a d ó“ politikai és vegyes tartalmu napilap f. évi 21-ik számában „Hódmezővásárhely 1884. jan. 22-iki“ kelettel a következő levelet hozza:

Érdekes közgyűlése volt ma városunknak. A heves vitatkozás, a zaj és a viharos jelenetek egymást érték. Okot reá inkább kerestek, mint találtak.

Mindjárt a gyűlés elején tárgyalás alá került Derzsi Károly budapesti unitárius lelkésznek, mint a hódmezővásárhelyi unit. leányközség papjának abbeli kérelme, hogy a községi felsőbb leányiskola helyisége engedtessek át a helybeli kis unitárius egyházközségnek minden hónap első vasárnapjának délelőttjére, hogy ott vallásos szertartásait végezhessek.

Ez a tárgy oly jeleneteket provokált a város köztanácstermében, a miket könnyen feledni nem lehet. Mielőtt azonban a tanácskozás folyamára áttérnék, tájékozással előre kell bocsátanom egyetmást.

Az itteni evangélikus egyházközségből ezelőtt mintegy hét esztendővel 15—16 család kivált, a kik valamennyien az unitárius hitre tértek át. Azóta ez

a kis felekezet csendben, békességben, zajtalanul élt közöttünk, nem avatkozott a többi egyházak ügyeihe, a mint nem teszi ma sem. Vallási szertartásukat előbb a községi felsőbb népiskolában, majd később egy magánházban, utóbbi időben pedig, a községi iskolaszék engedelmével — egy évben háromszor — a felsőbb leányiskola helyiségében tartották. Az Ur igéit azonban a hívek az eddiginél többször óhajtván hallani, Budapesten lakó lelkészüik sürűben megfordult körükben, sőt, áldozva vallásosságuknak, Nagy Bálint ref. lelkész, a felső leányiskola igazgatóját, szintén megnyerték papjuk helyetteséül, minthogy Derzsi Károly ur minden pillanatban nem jöhet le Budapestről. — Az ünnepélyes vallásos szertartások alkalmával rendszerint nagy közönség jelent meg; voltak ott tisztességes koru, őszbecsavarodott református vallásu emberek, római katolikusok, sőt nazárenusok is. A tömeges látogatásnak az oka Derzsi gyönyörű prédikációiban rejlett; és ez nem csuda, mert a ki ezt a miveltségekkel s ékesszavú papot egyszer beszélni hallotta, az örömmel hallgatja tiszsz és százszor is. Így történt aztán, hogy a vallásos szertartásoknak más felekezeti tagok általi látogatása az unitárius kis községre annyiban jótékony hatással volt, hogy áthatva a gondolat- és lelkiismeretszabadság tanaitól, sokan áttértek az unitárius vallásra; és mert az unitarizmus a protestantizmus egyik ágának tekintetik, a reformátusok közül léptek át legtöbben az új hitközség kebelébe.

A vásárhelyi református nagy egyházközség meg nem érezhette volna híveinek ily módon való kevesbedését, ha a kis dologból nagyot nem csináltak volna. Először Nagy Bálint igazgató-tanárt vették elő, a miért ő — mint református papi jelleggel bíró ember — az unitáriusoknak prédikál. Miatán azonban látták, hogy itt önálló, józan gondolkozású férfura találtak, a mivel mire sem mehetnek, de az unitarizmus terjedését minden módon gátolni akarták, megengedték maguknak még ezt az eszközt is, hogy a „Vásárhelyi Közlöny“ szerkesztőjét, a ki a helybeli főgymnasiumnál egyszersmind tanár, elnöki utasítás folytán az iskolai igazgató által fölszólították, hogy az unitáriusokról, ugy ezeknek vallásos szertartásairól a szerkesztése alatt álló lapban ne emlékezzen meg s az ily jellegű közleményeknek egyáltalában ne adjon helyet. A lapszerkesztő ezt a pressiót természetesen visszautasította, annál is inkább, minthogy a lapot csakis a nagy közönség — az előfizetők — tartják fenn, mint hírlapnak pedig kötelessége, közönségét minden újdonságról értesíteni. — Az ily fegyver felhasználásán, a mivel a meggyőződés ellen küzdeni sohasem lehet, az egyenes gondolkozásu, művelt lelkű ember csak mosolyogni tud, s minthogy czélt ezzel sem értek, az lón a határozat, hogy az iskolaszéktől, az istentiszteletek tartása végett utoljag kért iskolai helyiséget a v. közgyűlés forumán megtagadják.

Mielőtt azonban az unitáriusok ügye a város közgyűlési termében vita tárgyát képezte volna, a református egyházközség pénteken tartott presbyteriális gyűlésén az unitáriusok gyarapodása szintén szőnyegre került, a mikor a presbyteri gyűlésnek egyik tagja — a ki néhány évvel ezelőtt állítólag maga fenyegette a református egyházat az unitarizmussal — vallás elleni lázításnak nevezte az unitarizmus magyarázását, mire a jelenvolt Nagy Sándor főkapitány, a ki szintén presbyter, mivel tőle az ily lázítóknak elfogadása követeltetett, kijelentette: hogy a gondolat és meggyőződés szabadságát mindenkinek jogában áll uton-útfélen hirdetni; ha az állam vagy a létező vallásfelekezetek ellen fog izgatást tapasztalni, mint a város főkapitánya, tudni fogja kötelességét, ez alkalommal azonban ilyesminek még csak nyoma sincs.

A presbyteri gyűlésen történetekről tovább nem szölok; elég az hozzá, hogy a kérdés itt is elmérgesedett s ily alakban került az a törvényhatósági közgyűlés elé.

A szép hangon tartott kérvény fölolvása után Kovács József bizottsági tag (r. kath.) emelt szót az unitárius kis község kérelme mellett, mire Karancsy Dániel református lelkész és Draskóczy Lajos lutheránus pap keményen kikelték az unitáriusok ellen, földézve oly viharos jeleneteket, a miktől közgyűlési termünk már jóideje elszokott. Gosztonyi Sándor ügyvéd (r. kath.) hevesen megtámadta az ellenzékeskedő képviselőket, a miért a vitát vallási térre szorítják, s pártolólág szólt a kérelem mellett. Góth László iparos hasonlóképen szép beszéddel foglalt állást az unitáriusok kérelme mellett. Garzó Imre mérnök (református), hangsúlyozva a többek közt, hogy a törvényhatóság részéről

a szabadelvűség megtagadása lenne egy ily csekély kérelemnek a megtagadása. Nagy Sándor főkapitány figyelmeztette a közgyűlést, hogy már is túl ment a határon, a vallási ügyek vitatására ne adjon alkalmat a közgyűlési teremben, mert könnyen megeshetik, hogy ez keményen megboszulja magát. Nagy Tamás tanár (unitárius) pedig az unitarizmusra szórt vádakat utasította vissza, még pedig igen eklatans példákkal.

Ha a tárgyalás ilyen csöndben s ily szavak kíséretében folyt volna le, a mint itt felsoroltam, akkor a legpéldásabb tanácskozásnak nevezhetném. Csak-hogy a vastagját elhallgatom.

A kérdés végre akként lőn egy időre — elodázva, hogy a közgyűlés az iskolaszéket bizta meg, határozzon érdemlegesen a fölött: átengedhető-e a szóban forgó iskolahelyiség, a tanügy hátránya nélkül, az unitáriusok vallásos szer-tartásaira.

A közgyűlés tehát kibujt a dolog merituma alól.

*

Közleményem már is hosszúra terjedt, néhány szóval azonban még meg kell toldanom,

Mi indította a két lelkész biz. tagot az ellenzékeskedésre?

Mint az egyik elszólta magát, nem egyéb, mint az, hogy a hiveket az ő nyájukból szedik.

Lelkésztől ez nem indok, egyszerű embertől talán igen. Amaz győzzön vallásos elveivel; a kinél pedig ez nem fog, annak nálánál erősebb hite neki az Ur védbástyája, s kár a szószaporításért.

Én úgy látom, hogy Magyarországon az unitarizmus Vásárhelyről fog kiindulni!

—1—a.

E közlemények szinte tán föl is mentenének minket a további megjegyzésektől, de mivel úgy látszik, hogy e magában egyszerű, mondhatnók jelentéktelen dologból némelyek csakugyan „vallásbó-rot” akarnának csinálni, s a mint ez rendszeren minden háborunál meg szokott történni, hogy kihívó félnek, a béke megrontójának — egyszóval bűnbakknak a gyengébb s néha teljesen ártatlan felet tol-ják fel, a felelősséget ennek vállaira háritják: úgy itt is minket igye-keznek vád alá helyezni, nem zárkozhatunk el attól, hogy a kérdés-hez a lehető legtárgyilagósbabban hozzá ne szóljunk.

A protestantismusnak egyik dicsekedése volt mindig a lelkiis-meret szabadsága, s erre ma is méltó büszkeséggel szeretünk hi-vatkozni mindnyájan. Ugy látszik azonban, hogy a protestansok kö-zött is sokan vannak, a kik a lelkiismeret szabadságának is csak annyiban tulajdonitanak jelentőséget, a mennyiben az, a közmondás szerint, a vizet az ők malmukra hajtja, de ha azt megkerüli, az már nem járja. Hasonlat nélkül szólva s a jelen esetnél maradva, ha a hódmezővásárhelyi unitáriusok reformatusokká vagy evangélikusokká lesznek, az nem baj; de ha ezek közül valaki az unitárius vallásra tér át, ez veszélybe dönti az egész társadalmat. Hiszen így legjobb lenne eltöröltetni az országos törvényt, mely a vallásváltoztatásokat megengedi és szabályozza. S nem kétkedünk benne, hogy ha Dras-kóczy Lajos evang. lelkész ur, a ki Derzsi K. lelkészünk kérvényé-nek visszautasítása mellett azzal érvelt, hogy Hódmezővásárhelyt nem beköltözött unitáriusok alkottak unitárius egyházat, hanem a többi egyházakból kilépett emberek — megtehetné, a vele egygon-dolkozásuakkal az értelemben szivesen megváltoztatná az országos

törvényt. Csakhogy az ilyen okoskodás egy kissé furcsán hangzik éppen egy protestans lelkész szájából. Mert hát a protestans egyházak nem a katolikus egyházból váltak-e ki? Luther nem a legvezeklőbb szerzetes volt-e? Zwingli és Kálvin tán valamely más világrészről szállították ide hiveiket? Ugyan ne vágjuk le a fát így magunk alatt. Ne rugjuk ki saját lábainkkal a protestantismus létjogát magunk alól. Oktassuk és tanácsoljuk hitünk és meggyőződésünk szerint a hiveket, de ne zárjuk el áttörhetlen sorompókkal az utat előttük, tudván, hogy az irás szavai szerint, kiki magának áll vagy esik. Egyszóval, ne feledjük el, hogy a protestantismus legalább a maga templomairól letörülte ezt a felirást: „egyedül idvezítő egyház.“ Ne menjünk hát vissza ismét oda, a honnan atyáink nehéz küzdelmek árán kivívták magukat, hogy a lelkiismeret szabadságát élvezhessék.

De a dolog nem így áll — mondják ellenfeleink: „Az unitáriusok csellel, ravaszsággal, fondorkodással, elcsábítgatásokkal hódítják a maguk vallásukra a többi felekezetek tagjait. A mint a fennebbi közleményekből látható ezen evangéliumi, bocsánat, csak papi nyilatkozatot teszi az unitárius kérvény tárgyalása rendjén ugyan-csak Draskóczy Lajos evang. lelkész ur. Ezt aztán Karancsy ref. lelkész ur még kiegészíti azzal is, hogy „a kik unitáriusokká lesznek, csak az egyházi adók alól akarnak menekülni.“ Különben a kérés megtagadását természetesen ő is a legtestvériesebb egyetértéssel magáévé teszi. Hát mi sokkal távolabb vagyunk Hódmezővásárhelytől, hogy személyes meggyőződést szerezhethénk magunknak azokról a cselszövényekről, fondorkodásokról s a jó ég tudja minő csábítgatásokról, melyekkel az unitáriusok a többi felekezetek tagjait a maguk vallásukra hódítják, — ha csakugyan hódítják. Annyit látunk, hogy a törvényhatósági közgyűlésben ezt a vádat a két nagytiszteletű uron kívül senki magáévé nem tette; sőt azt többen, nem unitáriusok, hanem róm. katolikusok és reformatusok visszautasították s oly fenkölt és nemes szellemben nyilatkoztak a kérvény mellett, hogy valóban nem tagadhatjuk meg magunktól e helyen legalább köszönetünket nyilvánítani az illetőknek rokonszenvükért s még inkább azon keresztény elvi álláspontért, a melyet e kérdésnél elfoglaltak és tolmácsolni szívesek voltak. — Csábítás, ármány és csel! Ugyan ki használhatta ezeket a mi érdekünkben akkor, mikor jó formán még hiréből sem ismerték Hódmezővásárhelyt az unitarismust, nem hogy e vallásnak ott követői lettek volna s mégis néhány évvel ezelőtt néhányan csakugyan átállottak? S ugyan mi lehet az a csel, fondorkodás stb., a mivel ma 20—30 unitárius 20—30 ezer lélek általt védett erősség ellen merne támadást intézni? E vád tehát annyira értelmetlen, hogy azt nem tekinthetjük egyébnek, mint azon szokásos kifakadásnak, a mely hasonló esetekben csaknem chablonszerűen előfordul Krisztustól fogva le a mi napjainkig. Annyi bizonyos, hogy ha csakugyan még van missiója az unitarismusnak, s mi ebben nem kételkedünk, erre nem csellel és fondorkodással fog kiindulni, hanem hitelveinek az eddiginél is nyiltabb és szabadabb hirdetésével, a mitől ugylátszik, már is sokan ismét elzárni szeretnék. A mi pedig a

másik vádat illeti, hogy unitáriusokká csak azért lesznek némelyek, hogy az egyházi terhek alól megmeneküljenek, ezzel legalább unitárius ember senkit nem kecsegtethet. Hiszen egyházunkban még több teher esik egy ember vállaira, mint más egyházakban, számunk aránylagos csekélysege miatt. Nekünk keveseknek ugyanazt a munkát el kell végezni, a mit amott sokan könnyebben elvégezhetnek. Egyházaink fentartása, papjaink fizetése, templomaink építése stb. ennél fogva még több gondot ad s még több kötelességet ró minden egyesre. Aztán mi a társadalom minden korrupciója mellett is sokkal jobb véleményben vagyunk ugy a hódmezővásárhelyi, mint általában az egész magyarországi reformatusság iránt, hogy pusztán a papi bér és stola kérdése miatt ide vagy oda áttérnének. Példa erre éppen Kolozsvár, a hol egy pár évtizeddel ezelőtt egyházunk tagjai a papbért megváltván, azóta ezt unitáriusok csakugyan nem fizetnek s azért egyetlen egy reformatus el nem hagyta vallását, a bérfizetés elől hozzánk senki nem menekült. Lehetetlen, hogy a hódmezővásárhelyieket is ez hozta volna mozgásba. Más okoknak kell erre tán befolyjni, mert ok nélkül csakugyan vallását senki el nem hagyja. Igyekezzeék az egyház azokat figyelemmel kísérni s a lehetőleg elhárítani; mert mi senkinek lelkiismeretét meg nem vizsgálhatjuk. Mi ajtót senkinek nem nyitunk; de ha valaki tisztességesen kopogtat s a törvényes formák között igazolja előttünk belépését, nem mondhatjuk neki: távozz innen, mi nem engedjük meg neked, hogy velünk együtt imádhassad a te Istenedet és szolgálhass a te uradnak. Legfennebb annyit mondhatunk s ezt mondjuk e helyen is, hogy gondolja meg kiki mit cselekszik, midőn vallást változtat s ha épen unitáriussá akar lenni, ne ringassa magát senki abban a hitben, hogy egyházunk anyagi és világi előnyöket nyujthat valakinek. Ellenkezőleg legyen készen még nagyobb terhek viselésére, még több áldozatra. És legyen készen még arra is, hogy nem egyszer alkalma lesz tapasztalni a mások lenézését és megvetését is. Szóval, tőlünk ne várjon egyebet, mint hogy sorsunkat, ha ugy kívánja, megosszuk. Ha ez bűn, az vessen követ reánk, a ki nem érzi magát ebben bűnösnek.

A Luther élettörténetének egyik emlékezetes epizódja a szelid lelkületű Miltitztel való beszélgetése, a ki gyöngéd bánásmódjával kieszközölte azt, a mi az indulatos Kajetán bibornoknak nem sikerült, hogy Luthert hallgatásra bírja. S tán örökre el is hallgatott volna, ha ellenfelei szólásra nem kényszeritik. Mi is szívesen hallgatunk volna a hóomező-vásárhelyi mozgalomról, vizsályról, háboruról, a mint egyik s másik lap nevezi, ha nem ölt oly szint a dolog magára, a melylyel szemben erkölcsi kötelességünk volt ezeket elmondani. S abban a meggyőződésben vagyunk, hogy e kérdés ekkora port fel nem vert volna, a hódmezővásárhelyi egész nagy mozgalomból még a helyi lapokba se került volna több ki egy pár sornál, ha ahoz az egyszerű kérvényhez, a tárgyhoz méltóbb türelemmel és testvéri szeretettel szólunk hozzá, a kiknek szájába legkevésbé illik a türelmetlenség s a mások vallásának kisebbitése. Mert az üldözés mindenütt, de különösen az egyházban a legrosszabb politika. A mar-

tyrokat mindig bizonyos nymbus veszi körül, még ha téveszmékért áldozták is fel magokat. Ha vizály van, ne minket tegyenek érette felelősökké. A mi egyházunk hittérítéssel soha se foglalkozott. Ha mégis terjed az unitarizmus Hódmezővásárhelyt vagy bárhol egyebütt abban bizony nekünk igen kicsi érdemünk van. Elterjedhet az a mi közreműködésünk nélkül is az egyházi élet mai szabadabb lüktetése mellett. Ime, épen kezünknel van a Prot. egyh. és isk. lap f. évi 4-ik száma. Midőn abban a „Hittemploma“ czimű könyvismertetést elolvastuk, azt gondoltuk, hogy azt nem irhatta más, mint unitárius ember. Ez egyházi beszédek részben Spurgeon nyomán Könyves Tóth Kálmán által irt beszédeknek III-ik kötete. Ismertető elismervén a Spurgeon beszédeinek átdolgozásában írónak kiváló ügyességét, a dogmaticus színezetű beszédekről azt jegyzi meg, hogy azok a magyar észjáráshoz alkalmazott ezen átdolgozásban is félreismerhetetlenül magukon hordják az idegenszerűség bélyegét. Azután meg szóról-szóra így folytatja: „Csekély felfogásom szerint az ily irányu s szellemű beszéd a mi hallgatóságunknak nem való. Nincs érzéke hozzá — hogy ugy fejezzem ki magamat. Sem értelméhez, sem szívéhez nem szól, az ő lelki világa, az ő vallás felfogása s gondolkozása ettől elütő. Más irányu és szellemű kell hogy legyen a mi prédikálásunk. Világos, hogy mi sem prédikálhatunk mást, csak a Krisztust, mert más fundamentumot rajta kívül csakugyan senki sem vethet; ám de nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy a mi minden mystikus felfogást perhorrescáló józan eszű magyar népünk lelki világában e hitnek fejedelme, Jézus is lényegesen más helyet foglal el. Ne tessék, kérem, ez állításomon megütközni, hanem vegyük a dolgot úgy, a mint van. Mi is szeretjük a mi Jézusunkat, de a mi ragaszkodásunk ő hozzá csaknem semmi ahoz képest, a mint azt pl. Sp.nél tapasztaljuk. Sp. annyira beleéli magát nem egyszer a Krisztus dicsőítésébe, hogy mellette teljesen megfeledkezik az ő Istenéről. Több beszédje van e kötetben is, melyben Isten neve úgy szólván elő sem fordul. Mindig, mindenütt és mindenben Jézus — az ő megváltója — a fő, a központ. Az ő váltsága, az ő érdeme, kegyelme és dicsősége az egyetlen, mitől az idvesség föltételeztetik. Ez a Jézus-cultus jellemzi Spurgeont s vele együtt az angol és a skót népet, majdnem olyan formán, mint a Mária-cultus a katolikus hívőket. Ellenben nálunk, magyar kálvinistáknál, a Jézus-cultus koránt sincs annyira kifejlődve. Tiszteljük, szeretjük ugyan mi is a szeretet nagy mesterét, de a mi bizodalmunk és reményünk horgonyát mégis nem annyira ő benne, mint inkább a nagy Uristenbe, a mi jó Istenünk jóságába helyeztetjük. Innen van, hogy mig Sp. szerint csak akkor lehetünk igazán nyugodtak, ha Jézus lakozik szivünkben, mint élő templomban, addig a mi vallásos érzésünket s gondolkozásunkat találóbban és igazabban fejezi ki p. u. ez az ének: „Az én lelkem szép csendesén nyugszik csak az Ur Istenben: mert csak ő az én idvességem“. Valóban igen! Istenben élünk, vagyunk és mozgunk, benne hiszünk és reménylünk: ez az igazság. Legyen azért a mi prédikálásunk sulypontja is Isten nagy nevének hirdetésére fektetve. Az a tulságba menő Jézus-

cultus nem nekünk való, az a mi lelkünknek kevés táplálékot nyújt, sőt sokakra elidegenítőleg hat. Mindenek előtt az egy Istenben való hitet kell növelnünk, erősíteniünk“. És így tovább. Mintha csak egy unitárius íróat olvasnánk. Mert, mi ez egyéb, mint a mit mi is hirdetünk és tanítunk Krisztusról. És ehez hasonlókát lépten-nyomon olvashatunk jó formán bármely egyházi lapból. Bizony, úgy látszik, hogy nincs miért nekünk aggódnunk valásunk, hitelveink prédikáltatása miatt, prédikálódik az magától. A különbség csak az, hogy mi akkor hirdettük e józan elveket a Jézusról, a mikor ezért unitáriusoknak kellett lennünk s még így is nem egy üldöztetést kelle miattok kiállanunk. Ma meg a reformatus pap is hirdetheti a nélkül, hogy valaki megbotránkoznék benne, hirdetheti a nélkül, hogy Krisztus tagadónak neveznék és attól kellene tartania, hogy a Dávid Ferencz sorsára jut. És ez jól is van így. Mi nem vagyunk sem rajongók, sem annyira elfogultak, hogy egy felekezeti névhez kössük a jövő hit világát, sőt örömmel szemléljük azt a csendes és folytonos új reformációt, mely valláskülönbség nélkül hódítja meg a lelkeket. Tisztelettel meghajlunk a katolicismus előtt is, mely hitcikkelyeivel és egyházi szervezetével legerősebb védfalakat vont maga körül, mind a mellett nem egy rést hagy s nem egy ablakot nyit azokon, melyeken a korszellem szabadabb levegője átjárhasson s több világosság terjedhessen szét. Átkozódik ugyan néha most is, de az átoknak többé nincs az a sulya, mely alatt egykor királyok is legörnyedtek. Az idvesség kiváltságolt letéteményesének tartja egyházát ma is, de azt nem erőszakolja többé másokra fegyverrel és máglyával. Nagyra becsüljük a protestantismus hű ragaszkodását alapítói nevéhez, de megbocsássonak, ha kimondjuk, hogy az idők végtelenül megváltoztatták úgy a Luther, mint a Kálvin confessióit. A tételek ugyanazok, de a hozzájuk kötött fogalmak sok tekintetben egészen mások. Így terjed ma észrevétlenül az új reformáció. Mindez — mondjuk — jól van. De az már még sincs jól, vagy legalább össze nem egyeztethető a tényekkel, hogy tőlünk, kik szintén a reformációnak vagyunk szerény szülöttei s annak légkörében élünk, sokan még is idegenkednek, az unitarismus iránt ellenszenvvel viseltetnek, s ha valaki a mi egyházi társaságukba lép, azt többé nem tekintik jó szemmel, az ámitók, bujtogatók és hamis proféták szerencsétlen áldozatának tartják.

Még csak a helyt megjelenő „Protestans Közlöny“-hez van néhány szavunk. Ennek f. évi 7-ik számában a különfélek rovatában szintén meg van szellőztetve a „hódmezővásárhelyi ref. egyházat sajnálatosan dúló vizsály“. S miután ez is az áttéréseket csak annak tulajdonítja, hogy az illetők az egyházi adó s papi stola fizetésének terhe alól menekülni kívántak, felszólítja püspökünket, hogy az ámitás és izgatással szemben tegye meg a kellő lépéseket. Közleményét pedig ezzel zárja be: „Eszünkbe jut néhai Kovács Miklós, erdélyi kath. püspök bölcs mondása, a ki a katolikus hitre a kepefizetés-től való menekülés reményében áttérni szándékozó s hozzá forduló reformatus atyafiakhoz így szólt: „Menjenek kendtek haza, nincs kend-

tekre semmi szükségünk. Én úgy tapasztaltam, hogy a rossz reformátusokból rossz pápisták lesznek. „Fiat applicatio“. A mi ezen közlemény első részét illeti, hogy a hódmezővásárhelyi reformátusok közül többen csak az egyházi terhek alól való menekülésért tértek át az unitárius vallásra, fennebb már megtettük megjegyzéseinket. A mi püspökünkhez intézett fölhívását illeti, az nem tartozik reánk. Megvagyunk győződve azonban, hogy püspökünk a maga kötelességeit figyelmeztetés nélkül is tudja s elmulasztani nem fogja. Részünkről csak a néhai Kovács Miklós-féle bölcs mondás idézésére kívánunk egy kis megjegyzést tenni. Készséggel elismerjük, hogy az nagyon bölcsen volt mondva. Csak azt szeretnénk volna, ha a t. közlő azt is hozza tette volna, hogy a maguk részéről mindig a szerint járnak el. Mert az oktatást meggyőzővé csak a példaadás teszi. E helyett azonban már a következő 8-ik sz. „Különfélék“ rovatában ezeket olvassuk: „Miként a román lapok jelentik, nagy számu román állampolgárok léptek ki a gör. keleti egyház kebeléből és a protestantismusra való átlépésüket azon megjegyzés kíséretében jelentették ki, hogy rájuk nézve, az országos egyház igazgatóságában való visszaélések által a hitvallás-változtatás szomorú kötelességgé lett. Most kellene ott a protestans missiot erősíteni.“ Így alkalmazza a Prot. Közlöny a reánk olvasott bölcs tanácsot. Pedig ezeknél a román áttérőknél, úgy látszik, hogy meggyőződésről szó sincs. Rájuk nézve a közlemény szerint a vallásváltoztatás szomorú szükség. Azért mégis jó protestánsok lehetnek belőlük. Aztán minden esetre feltűnő lehet az, hogy egy „Protestans Közlöny“ a szájhagyományokhoz folyamodik. Elvi álláspontjának sokkal megfelelőbb lett volna a bibliából idézni egy alkalmas és tanuságos helyet. Mi ezzel zárjuk be jelen sorainkat, azon reményben, hogy az irás szavai minden oldalon némi megnyugvást fognak eszközölni: „Ha emberektől vagyont tanács és dolog, semmivé lesz: ha pedig Istentől van, ember azt fel nem bonthatja.

*

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Imák és beszédek. Elmondattak az unitárius vallásközönségnek 1883-ban Vargyason tartott zsinati főtanácsa alkalmával. I. Ima, a zsinat előestéjén Gyöngyösi Istvántól. II. Az imádkozásról, zsinati ima és beszéd. Csegezi Lászlótól. III. Intés és buzdítás. Zsinat-üdvözlő beszéd. Ferencz Józseftől. IV. Előkészítő beszéd és imák az uri szent vacsorához. Raffaj Domokostól. V. A lelkész Isten profétája. Papszentelési ima és beszéd. Boros Györgytől. VI. Ti vagyatok a földnek savaí és a világnak világosságai. Új lelkészeket felavató beszéd. Ferencz Józseftől. VII. Bezáró ima. Gyöngyösi Istvántól. E beszédekről már volt alkalmunk múlt évi 5-ik füzetünkben a zsinati főtanácsról szóló leírásban ismertetőleg szólni. S itt csak annak kifejezésére szorítokozunk, hogy más egyházi lapok is elismerő méltánylatban részesítették azokat. Az illető egyházkör igen helyesen cselekedett, hogy kiadásuk iránt lépéseket téve a nyilvánosságra jutást első sorban eszközölte. Egyházi irodalmunk ezáltal egy újabb értékes füzettel gazdagodott. Ajánljuk t. olvasóink becses figyelmébe. Ára 30 kr. Kapható szerkesztőségünknel.

A keresztény Unitárius Vallás ismertetése. Irta egy protestans. E czim alatt egy kis füzet jelent meg Budapest és küldetett be hozzánk, mely az unitárius vallást a következő pontok alatt ismerteti: I. Az unitárius vallás. II. Az unitárius vallás alapja a biblia. III. Az unitárius vallás ésszerűsége. IV. Különbségek az unitárius és a többi vallások közt. V. A vallási külformák. VI. A lélek halhatatlansága. VII. Az unitárius vallás története. VIII. Az ünnepek. IX. Házasság és keresztelés. X. Az unitárius egyház szervezete. XI. Az unitárius vallás törvényesen bevett vallás. A mennyire egy 15 lapra terjedő füzetben az unitárius vallást ismertetni lehet, elég jól van ismertetve. A füzet röviden kellő tájékozást nyújt az unitárius egyház főbb hitelveiről, szertartásairól és néhány vonásban történetéről is. Ára 10 kr.

Magyar Plutarch. Új Magyar Athenás. Újabbkori magyar protestans egyházi írók életrajz gyűjteménye. Gyűjté Sz. Kiss Károly V. füz. E füzet Liedemann Mártontól Péczely Józsefig jön le ref. és luth. egyházi írók életrajzával. E hasznos vállalatot ajánljuk pártfogásba. Egy füzet ára 50 kr. Megjelenik Aigner Lajos kiadványában.

A Debreczeni Protestans Lap új évtől kezdve Tanügyi melléklettel jelenik meg. Az utóbbi minden hónapban egyszer jön másfél iven. Előfizetési ár együtt 5 frt. A Tanügyi Mellékletre külön 1 frt 20 krajczár.

Az Egyházi és Iskolai Szemle, mely Nagy-Enyeden Dr.